

## ERRONKARI ETA ANSOKO TOPONIMIAZ

**Tesiaren egilea:** Juan Karlos Lopez-Mugartza Iriarte

**Unibertsitatea:** Euskal Herriko Unibertsitatea

**Saila:** Hizkuntzalaritza eta euskal ikasketak

**Tesi-zuzendaria:** Henrike Knörr Borrás

**Tesiaren laburpena:**

Leku izenak aroen eta ohituren arabera aldatzen dira, herriaren arimaren sinesmen mistikoak nahiz pragmatikoak ezagutzeko aukera ematen digute eta, horregatik, leku izenen jitea ikertzen duen hizkuntzalaritzaren alorra psikologia-rekin, etnografiarekin, antropologiarekin eta soziologiarekin lotu ohi dute adituek (cf. Dauzat 1971; Moreu-Rey 1982). Toponimiaren alde psiko-sozial edota psiko-afektibo hau oso agerian gelditzen da gure artean. Herri minorizatueta interes handiko gaia dugu toponimia, tokian tokiko hizkuntzen hatzak argi eta garbi gorde direlako. Jakina, honek berebiziko garrantzia hartzen du galdu den hizkuntza baten kasuan, gure iker eremuaren kasuan bezala, hatz horiek hil den hizkuntzaren aztarna bizi bakarrak baitira.

Beraz, toponimiaren ikerketa gauzatzeko unean orain arte aipatutako aldagarri psikologiko eta soziologiko horiek guztiak kontuan hartu beharko ditugu, eta ez bakarrik hizkuntzalaritzaren barnekoak. Izan ere, egungo aditu gehienek (cf. Querol 1995) metodologiaren alorrean jokaera epistemologiko esplizituki irekiak defendatzen dituzte, eta tesi honetan bide honi estuki jarraiki zaio, toponimia guztiz zientzia berezia eta anitza baita; gainera, ikertzen duen gaiak era askotako informazioa ematen du eta, hein berean, informazio hori berreskuratzeko bideak anitzak dira, abiapuntu eta xede guztiz kontrajarriekin.

Tesi honen kasuan, abiapuntua begi bistako hipotesi bat izan da: Erronkaribarko, Zuberoako eta inguruko lurak erromatarren garaiko Euskal Herri zaharraren erdigunean zeudela. Orduko euskararen bihotzean zeudela. Tesiaren xedea, berriz, ondoko hau izan da: erakustea lehenagoko bizitasun hark bere aztarna utzi duela egungo garaietan eta ez bakarrik oraindik bizirik dagoen lekuetan (Zuberoan), baizik eta baita euskara galdu duen tokian ere (Anson).

Erronkaribarko herri guztiak eta Anso ibarreko Anso hiria izan ziren tesi honen inkesta guneak. Zortzi herri orotara: Bidankoze, Burgi, Erronkari, Garde, Izaba, Urzainki, Uztarroze eta Anso. Larrainen, Santa Grazin, Barétous ibarrean eta Aspe ibarrean ez dira inkestak egin –ikerketaren eremutik at gelditzen zirelako–, baina bai, ordea, elkarrizketak egin dira hango informatzaileekin.

Erronkaribarko eta Anso Ibarreko toponimiaren azterketak erakusten duen bezala, herri eta kultura anitzen bilgunea izan da Nafarroako ekialdeko muga.

Herri horien behar komunikatiboak antzekoak ziren arren, hainbat hizkuntza erabili zituzten bakoitzaren beharrak asetzeko: latinetiko bi hizkuntza (gaskoiera eta nafar-aragoiera) eta euskararen bi euskalki (erronkaria eta zuberera).

Euskara oraindik bizirik dago Ansoko toponimian (aztertu diren leku izenen %23 euskaratikoak edo euskarak eragindakoak dira), eta, ordainez, nafar-aragoiera bizirik dago Erronkaribarko toponimian. Lur horietako toponimiaren azterketatik ondorioztatzen denez, Anso ibarrean Behe Erdi Aroan erabiltzen zen euskarak inguruko euskaren ezaugarri semantiko eta morfologiko berberak ez, baina oso antzekoak izanen zituzkeen. Orobat, erronkarierarekin antzekotasun fonetikoak izanen zituen azentuari eta tinbreari zegokienez.

Hala eta guztiz ere, ikusteke dago ea erronkaria horren urrunkor egin duten ezaugarri bereizleak Anson bertan ere gertatzen ote ziren. Ez dirudi hala denik, ordea. Alde batetik, ez dago erlazio hori agirien bidez baieztatzeko modurik, eta, bestetik, erronkarieraren garapen bokalikoak, sabaikaritze bereziak eta asimilazioak oso bizkor gertatu ziren. Asimilazioari dagokionez, zubereraz ere maiztasun handiz gertatzen den arren, ez da heltzen erronkarieraz heltzen den lekuetara, askoz ere bizitasun handiagokoa baita Erronkarin. Zail egiten zaigu onartzea garapen horiek guztiak gertatzen zirela hiltzear zegoen XVI. mendeko Ansoko euskaraz.

Dena den, toponimoek ematen diguten informazioa kontuan harturik, argi eta garbi ikusten da Erronkariko eta Ansoko toponimoak, hango euskarak, iturri bakar batetik eta enbor beretik atera zirela. Izan ere, morfologiak eta atzizkien eta oinarri lexikoen azterketak erakusten digutenez, batzuen eta besteen jokabideak oso antzekoak ziren. Horrek esan nahi bide du frankoen menperakuntzaren eta Nafarroako eta Aragoiko erreinuen sorreraren eta indartzearen urteak gertatu arte, bi ibar horien arteko erlazioa oso estua izan zela, eta, orduan bai, aski ziur, antzeko euskara erabiliko zuketela.